

4. Duchovné, spoločenské a politické zmeny v novoveku

Údaje v rámciovej učebnej osnove, ktoré sa majú vyučovať v 11. ročníku	
Pojmy	osvietenstvo, ústava, ľudské práva, princíp výsosti ľudu, mocenské vetvy, delenie mocenských vetiev, spoločenská zmluva, Encyklopédia, osvieten- ský absolutizmus
Osoby	Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot, Fridrich Veľký, Katarína Veľká
Dátumy	–
Topografia	–

4.4. Zmena vedeckého obrazu sveta, osvietenstvo

TÉMY	ÚROVEŇ SKÚŠKY	
	Stredný stupeň	Vyšší stupeň
4.4. Zmena vedeckého obrazu sveta, osvietenstvo	Najvýznamnejšie myšlienky a hlavní predstavitelia osvietenstva podľa prameňov.	Vznik nového svetonázoru (napr. racionalizmus), vyvíjanie sa novovekých prírodných vied (napr. mechanika, newtonská fyzika) a spoločenských vied (napr. spoločenská zmluva, teória štátu).

1. Predstavitelia osvietenstva

V ďalšom si môžete prečítať úryvky z textov určitých predstaviteľov osvietenstva. Pospájajte tvrdenia úloh s úryvkami prameňov!

A) „Spisovatelia, vedci, filozofi stále tvrdia, že treba žiť vo veľkomeste... podľa nich obísť Paríž znamená opovrhovať ľudstvom; v ich očiach ľud na vidieku je nikto a nič; počúvajúc ich by sme si mohli myslieť, že človek je človekom iba tam, kde sú veľké príjmy, hostiny a akadémie...“

B) „Cieľom encyklopédie je skutočne to, aby zhrnula poznatky z celého sveta; aby ich všeobecný systém predstavila súčasníkom a odovzdala nasledujúcim generáciám, aby tvorba minulých storočí sa nestala zbytočnou námahou v ďalších storočiach; aby naše vnúchatá tým, že budú vzdelanejšie, mohli byť aj cnostnejšími a šťastnejšími, a aby sme my mohli zomrieť tak, že sme vykonali veľkú službu pre ľudské pokolenie...“

C) „Keďže v slobodnom štáte každý človek so slobodnou dušou má vládnuť sám nad sebou, preto zákonodarná moc sa má týkať celého národa. Ale keďže vo veľkých štátoch je to neuskutočniteľné a aj v malých štátoch to má veľa nevýhod, národ má vykonať prostredníctvom svojich poslancov všetko, čo sám nemôže ...“

D) „(V Anglicku) nikto nie je oslobodený od splácania daní iba preto, lebo je šľachticom alebo kňazom. Takto sa nikto necíti utláčaným a nikto sa nesťažuje. Nohu sedliaka neporania drevené papuče. Jedáva biely chlieb, dobre sa oblieka, nebojí sa zvýšiť svoj statok alebo dať pokryť svoj dom so šindľom, lebo nemusí sa obávať toho, že v ďalšom roku mu bude určená vyššia daň. Každý, kto príde do Paríža s plnou peňaženkou a šľachtickou hodnosťou (...) sa pozerá na obchodníka namyslene a s opovrhnutím. Ale ja skutočne neviem, kto je viac prospešný pre štát: vymaľovaný šľachtic, ktorý vie o koľkej vstáva a kedy chodí spávať kráľ, a v predsieni ministra sa hrá na sluhu, alebo obchodník, ktorý zo svojej kancelárie posiela objednávky do Prednej Indie alebo do Káhiry a tým je na osoh sveta.“

1. Rousseau popieral vplyv vzdelanosti a civilizácie na pokrok človeka a spoločnosti. (1 bod)

2. Montesquieu vyslovil myšlienku, že kontrola zákonodarnej moci sa dá uskutočniť prostredníctvom poslancov.(1 bod)

3. Voltaire nepopieral význam viery, ale vystúpil proti cirkvi, ktorú pokladal za prostriedok bigotnosti a pokrytectva.(1 bod)

4. Diderot, jeden z redaktorov tridsaťtriväzkovej Encyklopédie sa snažil o súhrn systému ideí osvietenstva. (1 bod)

4 b.

✓ 2. Štátne formy v dobe osvietenstva

Pospájajte nasledovné názvy krajín s jednotlivými politickými zriadeniami!

Anglicko

Francúzsko

Poľsko

Spojené štáty

Habsburská ríša

republika

absolutizmus

osvietenský absolutizmus

parlamentárne kráľovstvo

šľachtická republika

Krajiny	Štátne útvary
Anglicko	
Francúzsko	
Poľsko	
Spojené štáty	
Habsburská ríša	

5 b.

3. Základné pojmy osvietenstva (I.)

V ďalšom si môžete prečítať najdôležitejšie myšlienky osvietenstva. Pospájajte pramene s pojmi!

A) „Občan súhlasí s každým zákonom, ešte aj s tým, za ktorý mu hrozí trest, keby sa opovážil nedodržať jeden z nich. Stálou vôľou každého člena štátu je všeobecná vôľa; tá ho spraví občanom a slobodným človekom. Keď predostrie nejaký zákon pred ľudové zhromaždenie, v podstate sa nepýtajú, či súhlasia s návrhom, alebo ho odmietajú, ale to, či návrh zodpovedá všeobecnej vôli, čiže vôli ľudu...“

„Kto nie je ochotný akceptovať všeobecnú vôľu, toho donúti k poslušnosti celý zbor; iným slovom treba ho donútiť k tomu, aby bol slobodný.“

B) „Tú rovnosť nazývame prirodzenou rovnosťou, ktorá medzi ľuďmi existuje jedine na základe ich prirodzenej povahy; to je princípom a základom slobody.

Prirodzená alebo morálna rovnosť sa teda zakladá na tých črtách ľudskej povahy, ktoré sú v každom človeku rovnaké, veď tým istým spôsobom sa narodia, vyrastajú, udržiavajú sami seba a zomierajú.

Keďže ľudská povaha v každom človeku je rovnaká, je jasné, že podľa prirodzeného práva každý si má vážiť ostatných a zaobchádzať s nimi, ako prirodzene rovnocennými bytosťami, teda ako jemu podobným človekom.“

C) „V každom štáte sú tri typy moci: zákonodarná moc, výkonná moc, vzťahujúca sa na záležitosti patriace pod medzinárodné právo, nakoniec tá výkonná moc, ktorá sa vzťahuje na záležitosti patriace pod občianske právo (...)

Ak sa zákonodarná moc s výkonnou mocou zlučuje v jednej osobe alebo úradnom zbore, niet slobody, pretože sa možno obávať, že takýto panovník alebo takýto zbor bude vynášať tyranské zákony, a tie bude uplatňovať tyranským spôsobom.

Ani vtedy niet slobody, ak justičná moc nie je oddelená od zákonodarnej a výkonnej moci. Keby sa justičná moc spojila so zákonodarnou mocou, moc nad životom a majetkom občana by bola svojvoľná, pretože sudca by bol aj zákonodarcom. Keby justičná moc bola spojená s výkonnou mocou, sudca by mal utláčajúcu moc.“

D) „Ak teda vynecháme (...) všetko, čo nepatrí k podstate, zistíme, že zmluva spočíva v nasledovných. Každá osoba, so všetkými svojimi schopnosťami sa spojí pod vedením všeobecnej vôle, a každého prijme korporatívne za neoddeliteľnú súčasť celku. Poslanci teda nie sú predstaviteľmi ľudu a ani nemôžu byť nimi, sú iba poverení ľuďom: nikdy sa nemôžu rozhodovať definitívne. Každý zákon je neplatný, ak ho ľud neschváli osobne, takýto zákon nie je zákonom...“

1. ľudské práva (1 bod) _____

2. princíp výsosti ľudu (1 bod) _____

3. rozdelenie mocenských vetiev (1 bod) _____

4. spoločenská zmluva (1 bod) _____

4 b.

4. Identifikovanie pojmov osvietenstva

Pospájajte nasledovné určenia pojmov s jednotlivými pojmami!

- A) Vo všeobecnosti názov zvoleného zákonodarného zboru.
 B) Veľké súhrnné dielo francúzskeho osvietenstva.
 C) Forma panovania, ktorá zavádza reformy občianskeho rázu a chce modernizovať ríšu bez zmien systému moci.
 D) Základný zákon, určujúci fungovanie štátu a spoločnosti.

1. parlament (1 bod) _____ 3. Encyklopédia (1 bod) _____
 2. ústava (1 bod) _____ 4. osvietenský absolutizmus (1 bod) _____

4 b.

5. Myšlienky osvietenstva

Myslitelia doby osvietenstva o hybných silách rozvoja hospodársko-spoločenského života tvrdili nasledovné. Po prečítaní úryvkov z prameňov určite, či tvrdenia, uvedené v tabuľke v duchu osvietenstva sú pravdivé alebo nepravdivé!

„Celok ľudskej spoločnosti je založený na tomto všeobecnom a jednoduchom princípe: chcem byť šťastným. Keďže žijem medzi ľuďmi, ktorí rovnako ako ja chcú byť šťastnými, musím hľadať spôsob, ktorým budem šťastný a ktorý bude zároveň aj ich cestou, alebo prinajmenšom neublíži nikomu z nás...“ (*Encyklopédia, heslo Spoločnosť*)

„Prijem je produktom pôdy a človeka. Bez práce ľudí pôda je úplne nehodnotná. Prvotnú hodnotu jedného veľkého štátu tvoria ľudia, pôda a zvieratá. Jeden národ nemôže mať okrem produktov poľnohospodárstva iný zdroj sily, než priemysel a tovarovú výrobu: ale obidva môže udržať iba prostredníctvom statkov zo zahraničia; inak tieto zdroje sú značne obmedzené a neisté, môžu byť dostatočné iba pre malé štáty.“ (*Quesnay v hesle Obilie, v Encyklopédii*)

„Všeobecná sloboda predaja a nákupu je jediným prostriedkom toho, aby na jednej strane pre predávajúceho vznikla taká cena, ktorá podnecuje výrobu, na druhej strane zase pre spotrebiteľa zabezpečovala najkvalitnejší tovar za najnižšiu cenu.“ (*Turgot: Pripomienky k vzniku a použitiu statkov, 1776*)

Tvrdenia	Pravdivé	Nepravdivé
Slobodný trh môže garantovať, že ceny budú čo najnižšie. (1 bod)		
Živobytie ľudí záleží jedine na ich vôli. (1 bod)		
Pôda sa stáva hodnotnou prostredníctvom práce ľudí. (1 bod)		
Národy nemôžu mať iný zdroj sily, než priemysel a tovarovú výrobu. (1 bod)		
Statky veľkých štátov predstavujú jedine pôda a zvieratá. (1 bod)		
Človek si živobytie môže vytvoriť v spolupráci s ostatnými ľuďmi. (1 bod)		

6 b.

6. Rozdelenie moci

Nasledovne si môžete prečítať úryvky zo známych prameňov. Kľúčové pojmy prameňov sme vynechali z textu (aj viackrát). Doplňte chýbajúce slová!

„V každom štáte sú tri typy moci: _____ (1bod) moc, výkonná moc, vzťahujúca sa na záležitosti patriace pod medzinárodné právo, nakoniec tá výkonná moc, ktorá sa vzťahuje na záležitosti patriace pod občianske právo.

Ak sa _____ (1bod) moc s výkonnou mocou zlučuje v jednej osobe alebo úradnom zbore, niet _____ (1bod), pretože sa možno obávať toho, že takýto panovník alebo takýto zbor bude vynášať tyranské zákony, a tie bude uplatňovať tyranským spôsobom.

Ani vtedy niet slobody, ak _____ (1bod) moc nie je oddelená od zákonodarnej a výkonnej moci. Keby sa justičná moc spojila so zákonodarnou mocou, moc nad životom a majetkom občana by bola svojvoľná, pretože _____ (1bod) by bol aj zákonodarcom.“ (*Montesquieu: O duchu zákonov*)

5 b.

7. Vplyv osvietenstva na revolučné idey

Na základe nasledovných úryvkov z prameňov určite, akým spôsobom dáva osvietenstvo podnet veľkej francúzskej revolúcii na poli dosiahnutia spoločenskej spravodlivosti!

„(V Anglicku) nikto nie je oslobodený od splácania daní iba preto, lebo je šľachticom alebo kňazom. Takto nikto sa necíti utláčaným a nikto sa nesťažuje. Nohu sedliaka neorania drevené papuče. Jedáva biely chlieb, dobre sa oblieka, nebojí sa zvýšiť svoj statok alebo dať zakryť svoj dom so šindľom, lebo nemusí sa obávať toho, že v ďalšom roku mu bude určená vyššia daň. Každý, kto príde do Paríža s plnou peňaženkou a šľachtickou hodnosťou (...) sa pozerá na obchodníka namyslene a opovrhovaním. Ale ja skutočne neviem, kto je viac prospešný pre štát: vymalovaný šľachtic, ktorý vie o kolke vstáva a kedy chodí spávať kráľ, a v predsieni ministra sa hrá na sluhu, alebo obchodník, ktorý zo svojej kancelárie posiela objednávky do Prednej Indie alebo do Káhiry (Kairó) a tým je na osoh sveta.“ (*Voltaire: Filozofické listy, 1734*)

„1. Ľudia sa rodia, zostávajú slobodní a sú si rovní v právach. Spoločenské rozdiely sa môžu zakladať výhradne na všeobecnom úžitku.

4. Sloboda spočíva v možnosti robiť všetko, čo neškodí druhému. Uplatňovanie prirodzených práv človeka nemá teda iné obmedzenia než tie, ktoré zabezpečujú ostatným členom spoločenstva požívanie rovných práv. Tieto obmedzenia môže stanoviť iba zákon.

5. Jediným právom zákona je zabráňovať činom škodlivým pre spoločnosť. Ničomu, čo zákon nezakazuje, sa nesmie brániť a nikto nemôže nikoho nútiť robiť to, čo zákon nenariaďuje.

6. Zákon je výrazom všeobecnej vôle. Všetci občania majú právo sa osobne alebo prostredníctvom svojich zástupcov zúčastňovať na jeho tvorbe. Zákon musí byť rovný pre všetkých tak pri ochrane, ako aj pri treste. Občania sú si rovní a majú rovné právo na prístup ku všetkým verejným poctám, miestam i hodnotiam podľa schopností a bez iných rozdielov než tých, ktoré vyplývajú z ich cností a z ich nadania. (*Deklarácia ľudských a občianskych práv, 1789*)

12 b.

8. Tézy osvietenstva

V ďalšom si môžete prečítať úryvky z Deklarácie ľudských a občianskych práv. Vysvetlite, ako sa prejavia najdôležitejšie idey a myšlienky osvietenstva v citovanom dokumente!

„1. Ľudia sa rodia, zostávajú slobodní a sú si rovní v právach. Spoločenské rozdiely sa môžu zakladať výhradne na všeobecnom úžitku.

2. Cieľom každého politického spolku je zachovať prirodzené a nevnútiteľné práva človeka. Tieto práva sú právo na slobodu, na majetok, na bezpečnosť a právo vyjadriť odpor proti útlaku.

3. Princíp každej suverenity tkvie zásadne v národe. Nijaký spolok ani jednotlivec nemôžu mať inú autoritu než tú, ktorej sú výslovnými nositeľmi.

4. Sloboda spočíva v možnosti robiť všetko, čo neškodí druhému. Uplatňovanie prirodzených práv človeka nemá teda iné obmedzenia než tie, ktoré zabezpečujú ostatným členom spoločenstva používanie rovných práv. Tieto obmedzenia môže stanoviť iba zákon.

5. Jediným právom zákona je zabráňovať činom škodlivým pre spoločnosť. Ničomu, čo zákon nezakazuje, sa nesmie brániť, nikto nemôže prinútiť nikoho robiť to, čo zákon nenaďahuje.

6. Zákon je výrazom všeobecnej vôle. Všetci občania majú právo sa osobne alebo prostredníctvom svojich zástupcov zúčastňovať na jeho tvorbe. Zákon musí byť rovný pre všetkých tak pri ochrane, ako aj pri treste. Občania sú si rovní a majú rovné právo na prístup ku všetkým verejným poctám, miestam i hodnotiam podľa schopností a bez iných rozdielov než tých, ktoré vyplývajú z ich cností a nadania.

7. Nijaký človek nemôže byť obžalovaný, zatknutý ani väznený inak než v prípadoch stanovených zákonom, a to formou, ktorú zákon predpisuje. Tí, ktorí podnecujú k svojvôli, vykonávajú ju alebo ju nariaďujú, musia byť potrestaní. Avšak každý občan predvolaný alebo zatknutý v zmysle zákona musí okamžite poslušnúť, inak sa previní protivením sa zákonu.

9. Každý človek je považovaný za nevinného až do chvíle, keď ho vyhlásia vinným. Ak sa ukáže, ako ho treba zatknúť, každé tvrdé nakladanie s ním, ktoré nie je nevyhnutné na zaistenie jeho osoby, musí byť zákonom prísne postihnuté.

10. Nikto nesmie byť prenasledovaný pre svoje názory vrátane náboženských, pokiaľ ich prejavovanie neruší verejný poriadok stanovený zákonom.

11. Sloboda prejavu názorov a myšlienok je jedným z najcennejších práv človeka. Každý občan teda môže slobodne hovoriť, písať a vydávať tlačou, okrem prípadov, keď je zodpovedný za zneužitie tejto slobody podľa ustanovení zákona.

15. Spoločnosť má právo žiadať od každého verejného činiteľa jej správy, aby jej skladal účty.

16. Každý spoločnosti, v ktorej nie je zabezpečená záruka práv ani oddelenie určitých mocí, chýba základný zákon, ústava.

17. Majetok je posvätným a nedotknuteľným právom, nikto ho nesmie byť zbavovaný, iba ak si to zjavne žiada zákonne stanovená verejná potreba a pod podmienkou spravodlivého a predbežného odškodnenia. (*Deklarácia ľudských a občianskych práv, 26. augusta 1789*)

✓ 9. Určenie pojmov osvietenstva

Určite nasledovné pojmy!

- a) parlament: _____ (1 bod)
- b) ústava: _____ (1 bod)
- c) Encyklopédia: _____ (1 bod)
- d) osvietenský absolutizmus: _____ (1 bod)

4 b.

✓ 10. Rozdelenie mocenských vetiev

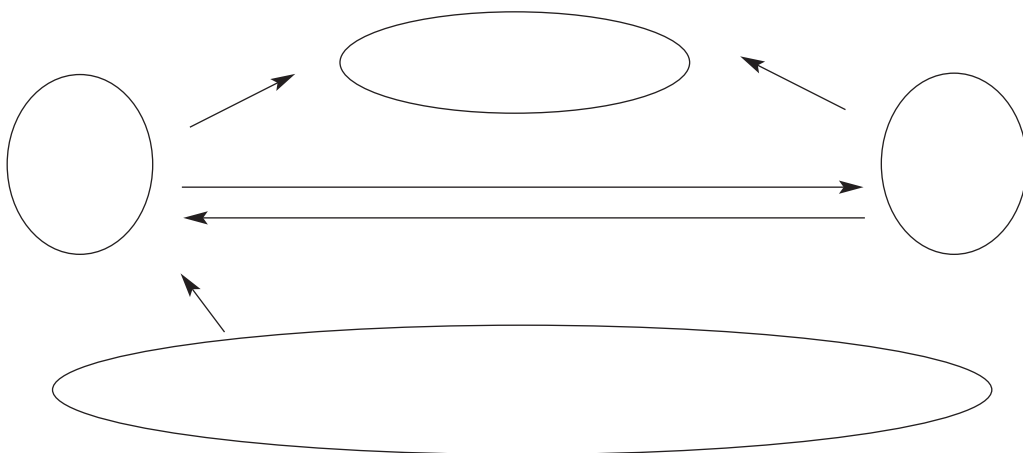

Úryvok je z diela Montesquieua: O duchu zákonov. Zobrazujte fungovanie mocenského zriadenia, opísaného v úryvku s doplnením nasledovného schematického nákresu. Dajte názov hotovému nákresu!

„V každom štáte sú tri typy mocí: zákonodarná moc, výkonná moc, vzťahujúca sa na záležitosti patriace pod medzinárodné právo, nakoniec tá výkonná moc, ktorá sa vzťahuje na záležitosti patriace pod občianske právo (...)

Ak sa zákonodarná moc s výkonnou mocou zlučuje v jednej osobe alebo úradnom zbore, niet slobody, pretože sa možno obávať, že takýto panovník alebo takýto zbor bude vynášať tyranské zákony, a tie bude uplatňovať tyranským spôsobom.

Ani vtedy niet slobody, ak justičná moc nie je oddelená od zákonodarnej a výkonnej moci. Keby sa justičná moc spojila so zákonodarnou mocou, moc nad životom a majetkom občana by bola svojvoľná, pretože sudca by bol aj zákonodarcom. Keby justičná moc bola spojená s výkonnou mocou, sudca by mal utláčajúcu moc.“ (Montesquieu: *O duchu zákonov*, 1748)

5 b.

Názov: _____

11. Ekonomické teórie

Prečítajte, ako sa zmienili o spoločensko-hospodárskom vývoji dvaja známi odborníci hospodárstva v dobe osvietenstva, potom odpovedzte na otázky!

„Úsilie jedinca o zlepšenie svojej situácie, keď sa to uskutoční v rámci slobody a bezpečia je takou obrovskou silou, ktorá bez akejkoľvek pomoci je schopná nielen na to, aby pomohla pokročiť spoločnosti na ceste blahobytu a šťastia, ale aj na to, aby zvíťazila nad množstvami prekážok pred ňou, ktorými hlúposť ľudského zákona tak často ohrozuje jej snahu; v tom prípade, ak tieto prekážky slúžia na to, aby porušili slobodu alebo ohrozili bezpečie tohto úsilia.“
(Adam Smith, 1776)

„Všeobecná sloboda predaja a nákupu je jediným prostriedkom toho, aby na jednej strane pre predávajúceho vznikla taká cena, ktorá podnecuje výrobu, na druhej strane zase pre spotrebiteľa zabezpečovala najkvalitnejší tovar za najnižšiu cenu.“ (Turgot: *Pripomienky k vzniku a použitiu statkov*, 1776)

a) Čo považuje Smith za najdôležitejšiu hybnú silu hospodárskeho vývoja?

b) Aké predpoklady sú potrebné podľa neho k hospodárskemu vývoju?

c) Ako zmýšľa autor o ľudských zákonoch?

d) Čo je garanciou podľa Turgota dosiahnutia najnižšej ceny?

e) V čom vidí Turgot hlavný zámer spotrebiteľa?

12. Základné pojmy osvietenstva (II.)

V nasledovných textoch miestami chýbajú niektoré slová. Doplňte texty vhodnými slovami!

„Stálou vôľou každého člena štátu je všeobecná vôľa; tá ho spraví občanom a _____ človekom. Keď predostrú nejaký zákon pred ľudové zhromaždenie, v podstate sa nepýtajú, či súhlasia s návrhom, alebo ho odmietajú, ale to, či návrh zodpovedá všeobecnej vôli, čiže vôle _____“ (Rousseau: *O spoločenskej zmluve*, 1762)

„Tú rovnosť nazývame _____ rovnosťou, ktorá medzi ľuďmi existuje jedine na základe ich prirodzenej povahy; to je princípom a základom slobody.“

Prirodzená alebo morálna rovnosť sa teda zakladá na tie črty ľudskej povahy, ktoré sú v každom človeku rovnaké, veď tým istým spôsobom sa rodia, vyrastajú, udržiavajú sami seba a zomierajú.

Keďže ľudská povaha v každom človeku je rovnaká, je jasné, že podľa _____ každý si má vážiť ostatných a zaoberať sa s nimi, ako prirodzene rovnocennými bytosťami, teda ako jemu podobným človekom.

(...) V prirodzenom stave ľudia sa síce narodia ako rovní, ale nedokážu zostať tými: a len prostredníctvom _____ sa stanú opäť tými.“ (Úryvky z *Encyklopédie*)

5 b.

13. Porovnanie prameňov

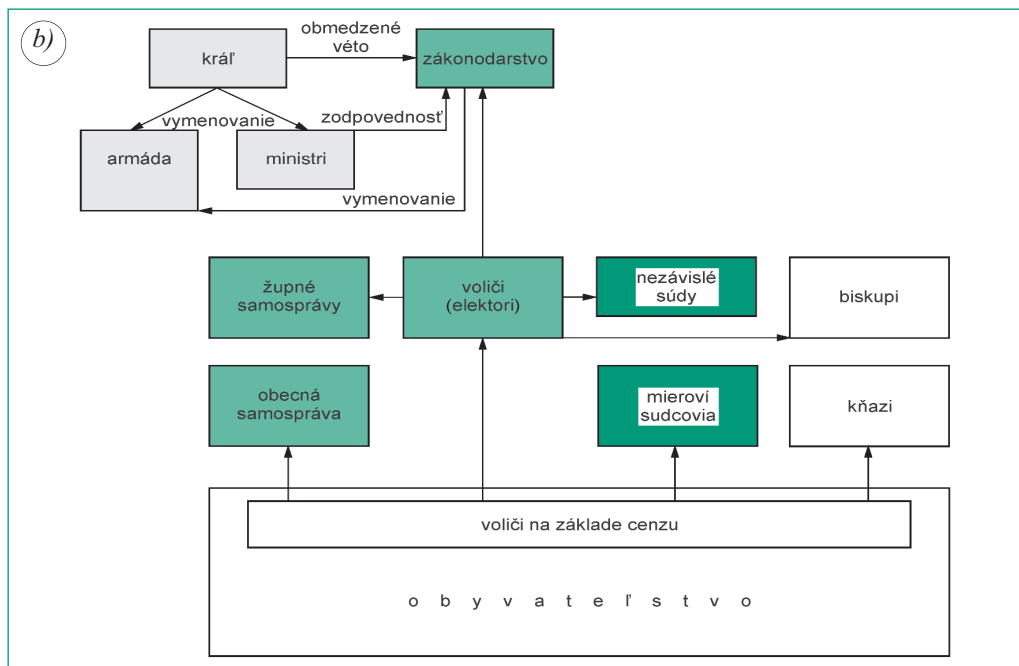

V ďalšom si môžete pozrieť jeden písomný prameň a nákres, ktoré opisujú dve rozdielne mocenské zriadenia. Odpovedzte na otázky na základe dokumentov!

a) „(Parlament) vyhlási, že kráľ vládne v súlade so zákonmi.

Medzi tieto základné zákony patria nasledovné:

- právo panovníckeho rodu na trón, ktoré sa dedí mužom po mužovi podľa prvorodencov, vylučujúc dievčatá a ich potomkov;
- právo národa na slobodné prijatie daní prostredníctvom stavovského krajinského snemu, ktorý bol zvolaný a vytvorený podľa pravidiel;
- zvyklostné práva a výsady provincií
- nezosadenosť sudcov
- právo krajských súdov na to, aby v každej provincii preskúmali vôľu kráľa; a aby len tie nariadenia zaradili medzi zákony, ktoré zodpovedajú ústavným zákonom provincie a základným zákonom kráľovstva;
- právo každého občana, aby v každej záležitosti bol postavený jedine pred prirodzených sudcov, pred tých, ktorých zákon určí pre neho;
- a to právo, bez ktorého všetky ostatné sú zbytočné, že iba v tom prípade sa môže niekto hocikakým rozkazom zatykať, ak ho ihneď odovzdajú patričným sudcom.“

a) Zistíte, na aké mocenské zriadenie sa vzťahuje prvý (a) dokument! (1 bod)

b) Na aké mocenské zriadenie sa vzťahuje dokument b) ? (1 bod)

4 b.

c) Vymenujte najdôležitejšie rozdiely medzi dvoma štátnymi zriadeniami! (2 body)

14. Myšlienky osvietenstva

Použitím nasledovných textov stručne sformulujte, na základe akých teórií si osvietenstvo predstavuje fungovanie ideálnej spoločnosti!

„...združujeme sa v politických zboroch kvôli lepšiemu riadeniu a pretrvávaniu ...a následkom horeuvedených vytvoríme a sformulujeme také zákony, nariadenia, ústavy a úrady, ktoré sú spravodlivé a platné pre každého (...) , ktoré pokladáme za najvhodnejšie v záujme verejného blaha na kolóniách...“ (*zmluva Mayflower, 1620*)

„...treba vládnuť prostredníctvom vyhlásených, platných zákonov, ktoré sa nesmú v jednotlivých prípadoch zmeniť, ale tie isté pravidlá treba uplatňovať rovnako na bohatého a chudobného, na obľúbenca v kráľovskom dvore a na sedliaka pri pluhu na dedine.“ (*Locke: Rozprava o občianskej spoločnosti, 1690*)

„Ak teda vynecháme všetko, čo nepatrí k podstate, zistíme, že zmluva spočíva v nasledovných. Každá osoba, so všetkými svojimi schopnosťami sa spojí pod vedením všeobecnej vôle, a každého prijme korporatívne za neoddeliteľnú súčasť celku. Poslanci teda nie sú predstaviteľmi ľudu a ani nemôžu byť tými, sú iba poverení ľuďom: nikdy nemôžu rozhodovať definitívne. Každý zákon je neplatný, ak ho ľud neschváli osobne, takýto zákon nie je zákonom...“ (*Rousseau: O spoločenskej zmluve*)

7 p.

15. Vedecké výsledky

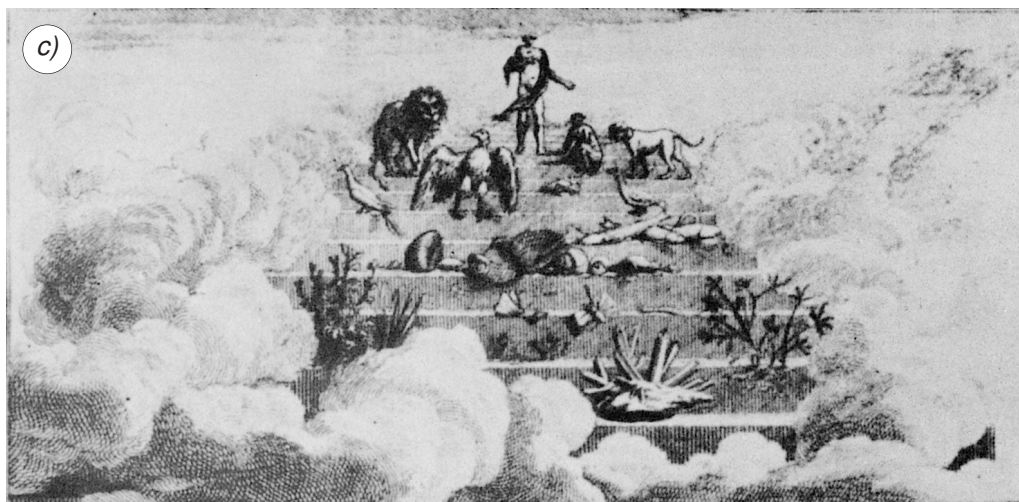
Na základe uvedených prameňov, dokumentov uveďte, ako (nakolko) osvietenstvo ovplyvňovalo nový spôsob myslenia! Vysvetlite, že ako súvisí nový svetozrak so zmenami, nastávajúcimi vo vydávaní kníh!

a) „Ani jeden človek nedostal od prírody právo rozkazovať druhým (...) V záujme všeobecného blahobytu a zotrvania spoločnosti Boh pripúšťa, aby si ľudia medzi sebou vytvorili vzťahy závislosti a aby poslúchali jedného z nich; ale jeho žiadosťou je, aby sa to uskutočnilo v medziach rozumu a miery a nie zo sleposti a prepiatosti (...) Skutočná a zákonná moc je teda nevyhnutne obmedzená (...) vládnutie, aj keď sa dedí, aj keď je v rukách jedného človeka, nie je osobnou záležitosťou, ale je verejným vlastníctvom, preto sa nikdy nesmie zobrať ľudu, ktorý je v podstate jeho jediným a výhradným majiteľom.“ (*Encyklopédia: Politická moc*)

b) Desať významných spisovateľov a diel osvietenstva:

Montesquieu: O duchu zákonov
 Voltaire: Filozofický slovník
 Rousseau: O spoločenskej zmluve
 Hume: Rozprava o ľudskej povahe
 Diderot: Encyklopédia (redaktor)
 Holbach: Systém prírody
 Smith: Hospodárstvo národov
 Kant: Kritika čistého rozumu
 Condorcet: Stručné dejiny vývoja ľudského ducha
 Herder: Idey o filozofii dejín ľudstva

Rebrík bytostí, symbolický obraz (Meditácia o prírode)

d)

Knihy knižného veľtrhu v Lipsku podľa tematických okruhov

	1700	1740	1760	1780	1800
teológia	430	436	269	389	241
právo	85	172	52	149	143
lekárska veda	63	101	70	191	198
história	157	221	277	469	631
filozofia	197	334	392	968	1590
poézia	46	62	138	476	1209
Spolu	978	1326	1198	2642	4012

5. Uhorsko v Habsburskej ríši

Údaje v rámci učebnej osnovy, ktoré sa majú vyučovať v 11. ročníku	
Pojmy	Miestodržiteľská rada, osídľovanie, dvojitý colný systém, tolerancia viero-vyznaní, stála armáda, magnát, štátne školstvo, urbárske usporiadanie, nariadenie o jazyku
Osoby	Karol III., Mária Terézia, Jozef II., Kaunitz, Ignác Martinovics
Dátumy	1722-1723, 1740-1780, 1767, 1777, 1780-1790, 1795
Topografia	Pohraničná oblasť, Banát

5.4. Uhorsko v Habsburskej ríši v 18. storočí

TÉMY	ÚROVEŇ SKÚŠKY	
	Stredný stupeň	Vyšší stupeň
5.4. Uhorsko v Habsburskej ríši v 18. storočí	Demografické zmeny, premena pomeru národností v 17. storočí. Charakteristiky domáceho poľnohospodárstva a priemyslu v 18. storočí. Reformy Márie Terézie a Jozefa II.	Utváranie sa vzťahov kráľovského dvora a stavov.

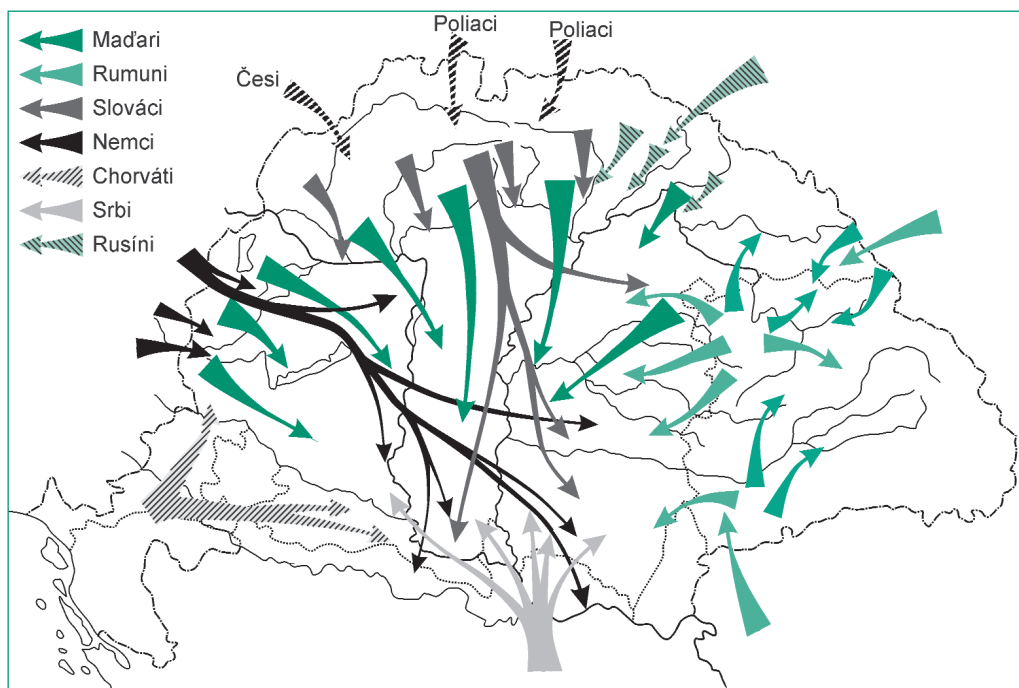

16. Osídľovania v 18. storočí

Na základe dokumentov kolonizačných hnutí odpovedzte na otázky!

„Ako podľa vzoru Rimanov neslobodno rozoznávať prisťahovalé cudzie národy na základe národnosti, výnimkou neveriacich a barbarov, žijúcich veľmi ďaleko, predsa kým ostatných považujeme za rovnakých, vždy Nemci, hlavne všeobecní ľudia a ľudia vysokej hodnosti z nemeckých dedičných provincií vašej cisárskej Výsosti sa majú uprednostňovať, aby sa krajina, alebo aspoň jej väčšia časť pomaly ponemčila. Maďarská krv, náklonná na revolúciu a nepokoj sa mohla zmierniť s nemeckou a tým vychovávať k vernosti a láske k svojmu prirodzenému dedičnému kráľovi a panovníkovi. Z tejto príležitosti výbor zistil s veľkým prekvapením, že síce z vysoko váženého dedičného Dvora vašej cisárskej Výsosti už toľko kráľov vládlo slávne touto krajinou bez prerušenia, predsa situácia dospela k tomu, že ani kráľ, ani jeden Nemec nemôže mať panstvo v Uhorsku. Naopak Maďari vlastnia v nemeckých dedičných provinciách veľa a výnosných majetkov bez problémov. Jediným dôvodom tohto je však, ako to tvrdia sami Maďari: cudzí v tejto krajine nemôže mať majetok. Táto odolnosť sa však mohla zrušiť s tým,

Migrácia obyvateľstva v Uhorsku v 18. storočí

že nielenže na každom sneme prijali medzi Maďarov príslušníkov rôznych národností, ale vaša cisárska a kráľovská Výsosť aj bez súhlasu stavov a toľkých, koľkých len chce, na každú hodnosť... (*Einrichtungswerk des Königreichs Hungarn* – z diela Lipóta Kollonicha, biskupa v Győri, neskôr arcibiskupa v Ostrihome)

„Vysoká Dvorská Vojenská rada, milostiví a vysoko vážení Páni dobrej vôle.

Vysoká Dvorská Vojenská rada nepochybne dobre pozná, že severné oblasti Uhorska boli postihnuté bičmi boha, vnútornými nepokojmi, epidémiami, prinášajúcimi pohromy, škodlivými povodňami a navštevované podivnými odrodami a masami múch a myší, natoľko, že v obyvateľoch a rôznych statkoch utrpeli vážne straty v neuveriteľnej miere a tým sa stali na znášanie spoločných bremien a povinností nedostatočnými. Využívajúc priaznivú príležitosť nielen vo svojom záujme, ale aj v záujme všeobecného blaha usilovne a všetkými silami sa snažím o to, aby som so Švábmi, ktorí následkom svojej súčasnej situácie sú nútení opustiť svoje domovy a hľadať živobytie inde, hlavne v tejto vyludnenej krajine, zaľudnil opustené osady, takto spomínaný nedostatok obyvateľstva aspoň čiastočne vyriešil, zároveň aby som sa postaral o znášanie spoločných bremien a povinností, a čo je najdôležitejšie, aby sa aj katolícke náboženstvo mohlo viac rozširovať.

Ale keďže jasne vidím, že tento môj zámer bez podpory, zvláštnej milosti a dobrej vôle vysokej Dvorskej rady sa nedá úspešne uskutočniť, vo svojom a v mene ostatných ponížene Vás žiadam, že (...) podporou vymenovaných miestnych veliteľov v Uhorsku a v iných dedičných provinciách mohli cestovať voľne a bez zadržania, boli oslobodení od platenia ďalších príspevkov, obťažovania vyberačov tridsatiny a colníkov a aby boli vo svojom mieste usadenia oslobodení niekoľko rokov od platenia spoločných bremien, a aby mali pokoj od súpisov a získania nováčikov dôstojníkmi plukov. Spomínaným spôsobom v prospech kráľa a krajiny úžitkovo sa ráčte postarať.“ (*Žiadosť Sándora Károlyiho, 1712*)

a) Akým cieľom chcel Sándor Károlyi (bývalý generál Kurucov) osídľovať svoje majetky Nemcami (Švábmi)? (1 bod)

b) Akými argumentami chcel presvedčiť úrady? (2 body)

c) Aké ciele chcel dosiahnuť Kollonich s osídľovaniami? (3 body)

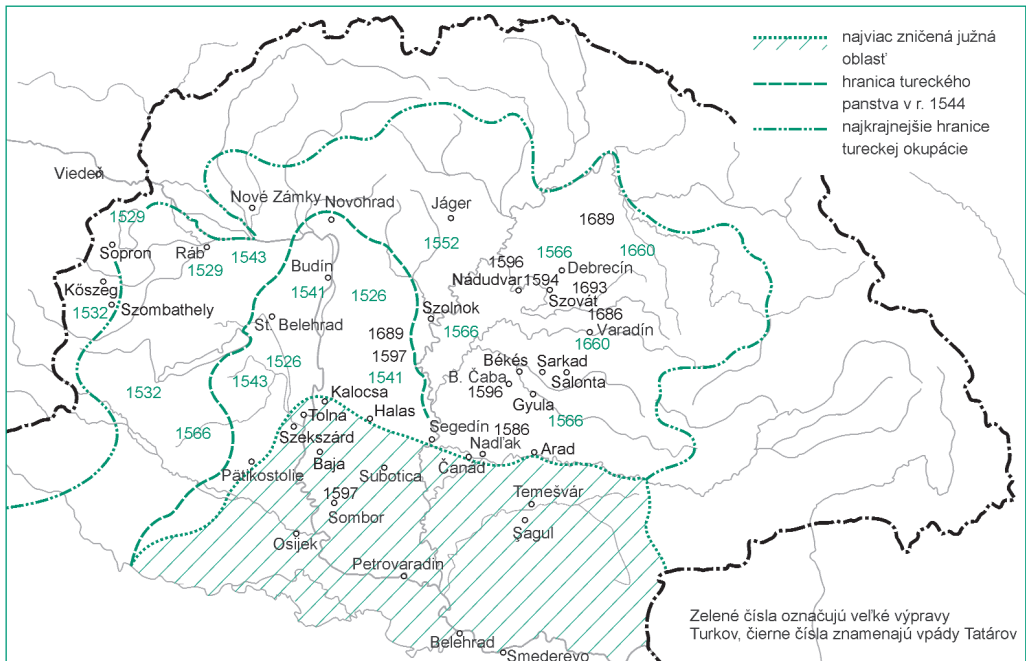
d) Ktoré sú spoločné črty argumentácie Kollonicha a Károlyiho? (1 bod)

7 b.

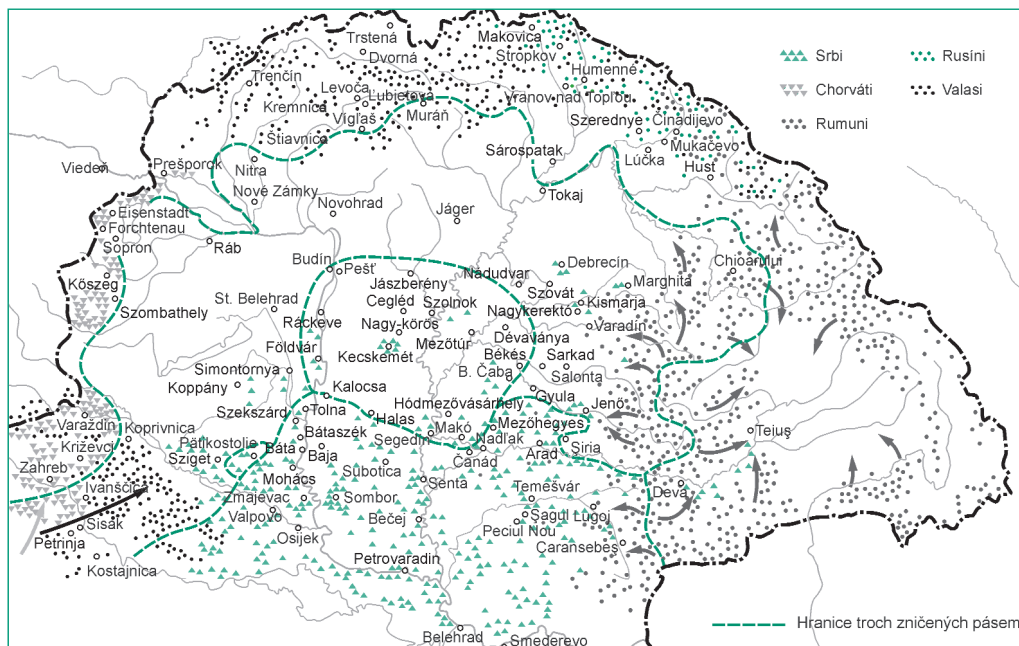

17. Demografické zmeny v 17. storočí

Mapy, nakreslené podľa diela Bálinta Hómana a Gyulu Szekfűa, s názvom **Maďarské dejiny** znázorňujú demografické a etnické zmeny v tureckej dobe. Na základe máp odpovedzte na otázky!

Záhuba Veľkej nížiny

Migračný pohyb národností v dobe tureckej okupácie

a) V ktorých prírodo-geografických oblastiach došlo v prvom rade k záhube obyvateľstva? (2 body) _____

b) Aké etnické súvislosti mal horeuvedený fakt? (1 bod) _____

c) Aký následok malo vymretie obyvateľstva? (1 bod) _____

6 b.

d) Aké etnické súvislosti mali tieto procesy? (2 body) _____

18. Urbárske nariadenie Márie Terézie

Uvedieme úryvky z Urbária z roku 1767, zo základného dokumentu dejín uhorského poddanstva. Pomocou prameňa a nákresu odpovedzte na otázky!

„Keďže aj doteraz trvajúce nepokoje sedliačkov a ich stále sťažnosti si vyžadujú veľmi rozhodné a rýchle riešenie, a dovtedy sa nedá očakávať návrat pokoja, kým v tých oblastiach, kde tieto nepokoje vypukli medzi daňovníkmi ktorí v nádeji uľahčenia si osudu očividne sa búrili, nezavedieme všade rovnaké pravidlá, a to priebežnou revíziou a pomocou rozhodnutí urbárskych súdnych procesov (čo bolo doteraz) neskôr, než je to potrebné, uskutočnilo by sa to za cenu veľkých škôd ľudu a zemepánov; preto skôr spomínaný náš milostivý zámer v prospech celej krajiny a súkromných osôb, čím skôr (...) chceme zaviesť.“

